

1 вядучы: Добры дзень, паважаныя сябры! Сённяшняю сустрэчу мы прысвячаем нашаму выдатнаму суайчынніку, земляку Напалеону Ордзе. У лютым 2017 года спаўняецца 210 год са дня яго нараджэння. З гэтай нагоды давайце ўспомнім, кім жа быў гэты выдатны чалавек і чым праславіў і сябе, і нашу краіну.

2 вядучы: Бог шчодро надзяліў яго талентамі. Напалеон Орда быў мастаком, кампазітарам, піяністам і педагогам. І праз гэтыя таленты нястомна дасканаліў сваю душу – тое самае патаемнае, дзеля спраўджвання якога ўсе мы прыходзім на зямлю. Бацькі назвалі яго Напалеонам, і ён, як той ваяр, адваёўваў у нябыту найпрыгажэйшыя куточки Бацькаўшчыны – яе касцёлы, цэрквы, кляштары, замкі, палацы, сядзібы, каб падарыць нашчадкам тую Беларусь, пра якую без яго пэндзля, без яго душы і сэрца мы маглі б ніколі не даведацца. Ён ствараў мастацкі вобраз Радзімы.

1 вядучы: Напалеон Орда нарадзіўся 11 лютага 1807 г. у маёнтку Варацэвічы, што стаяў на ўскраіне вёскі з такой жа назвай непадалёку ад Пінска (зараз Іванаўскі раён). На жаль, сёння ад фальварка, якім Орды валодалі з XVIII ст., нічога не засталася. Бацька Напалеона Орды Міхал (ён рана памёр) быў маршалкам Кобрынскага павета, а па спецыяльнасці – інжынерам-фартыфікатарам (будаваў дарогі і каналы на Палессі). Маці – Юзафіна (дачка пінскага мечніка і гарадскога судзі Мацея Бутрымовіча) – была таленавітай піяністкай. Мяркуючы па даволі рэдкім імені сына, бацькі не толькі захапляліся французскім імператарам, але і звязвалі з яго асобай спадзяванні на адраджэнне былой Рэчы Паспалітай. У пэўнай ступені гэта імя вяло Напалеона Орду па жыцці.

2 вядучы: Атрымаўшы пачатковую адукацыю дома ад бацькоў, Орда далейшую вучобу працягваў у Свіслацкай гімназіі, якую паспяхова скончыў у 1823 г. У тыя часы буйнейшым адукацыйным цэнтрам, асяродкам вольнай дэмакратычнай думкі з'яўляўся славуты Віленскі універсітэт, куды адразу пасля гімназіі паступае Орда на фізіка-матэматычны факультэт. Навучанне давалася лёгка, выкладчыкі адзначалі яго выдатныя здольнасці. Але універсітэт здольны студэнт не скончыў. Ахоплены высакароднай ідэяй незалежнасці Радзімы, Напалеон Орда становіцца членам тайнага студэнцкага таварыства "Заране", якое было выкрыта ў 1827 годзе. На IV курсе ён быў выключаны з універсітэта і арыштаваны. Больш за год вялося следства. Яго выпусцілі з турмы, але "выкінулі" з жыцця, паставіўшы кляймо падазрэння.

1 вядучы: Напалеон вяртаецца ў родны кут. Можна было б змірыцца з лёсам, але не такім быў Орда. Ён паступае жаўнерам на службу ў Літоўскі корпус коннай гвардыі. Якраз пачалося паўстанне ў Каралеўстве Польскім, і ён становіцца у шэрагі паўстанцаў. За асабістую мужнасць атрымаў самую высокую ўзнагароду – Залаты Крыж "Virtuti Militari" (Воінская доблесць), але як афіцэр (у корпусе Гераніма Рамарыны яму далі званне капітана), што здрадзіў прысязе расейскаму прастолю, быў прыгавораны да пакарання смерцю, і таму мусіў уцякаць за мяжу. Амаль год ён блукаў па Еўропе, пакуль у верасні 1833 г. трапіў са Швейцарыі ў Парыж (з пашпартам на чужое імя, як слуга свайго сябра Цітуса Плонскага). На шчасце, Напалеона Орду пазнаёмілі з графам Людвікам Платэрам, які меў добрыя стасункі з уладамі і паспрыяў уцекачу атрымаць статус эмігранта.

2вядучы: Атмасфера Парыжа з яго бурлівым культурным жыццём, мастацкай і навуковай багемай паўплывала на развіццё шматбаковых здольнасцей творчай натуры Напалеона Орды, які ўжо вызначыў для сябе прафесійную цікавасць і арыентацыю да музыкі і жывапісу. У Парыжы Напалеон пазнаёміўся з Фрэдэрыкам Шапэнам, і той хутка стаў не толькі яго настаўнікам у музыцы, але і сябрам. Шапэн убачыў яго выдатныя музычныя здольнасці і кампазітарскі дар, любіў іграць з Ордам на фартэпіяна ў чатыры рукі, прысвяціў яму многія свае творы. У лістах да яго з пяшчотай называў Напалеона "Жыцце маё!" і падпісваўся: "Твой стары сябар Шапэн". Творы Напалеона Орды вызначаліся меладычнасцю і лірызмам, і іх з вялікім задавальненнем выконваў сам Фрэдэрык Шапэн. (*Гучыць музыка - Паланэз "Паўночная зорка"*. Паступова сціхае)

Гэта быў урывак з паланэзу "Паўночная зорка", выкананага на аснове аднаго з нямногіх, дайшоўшых да нашых дзён, нотных запісаў музычнай спадчыны Напалеона Орды.

1 вядучы: У 1833 г. Орда асобным альбомам выдае свае творы для фартэпіяна (паланэзы, вальсы, мазуркі, серэнады), ухваленыя Фрэдэрыкам Шапэнам і Фэрэнцам Лістам, а таксама рамансы і песні. У 1838 г. Н. Орда апублікаваў "Альбом твораў польскіх кампазітараў", даход ад выдання якога ахвяраваў бедным суайчыннікам. Цікава, што ў Парыжы наш слынным зямляк два гады быў нават дырэктарам славутага тэатра Італьянскай оперы (так беларускі Напалеон заваёўваў Францыю). Пасля дырэктарства ён займаўся выкладаннем музыкі і кампазітарствам. У тагачасным Парыжы жылі Адам

Міцкевіч, Анарэ дэ Бальзак і Стэндаль, Фрэдэрык Шапэн, Ферэнц Ліст, а таксама Паліна Віардо і Іван Тургенеў. Яны прынялі Орду ў сваё асяроддзе.

2 вядучы: Адначасова з заняткамі музыкай Орда вучыцца жывапісу і разьбе ў мастацкай студыі знакамітага мастака П'ера Жэрара. У далейшым менавіта выяўленчаму мастацтву Напалеон Орда і аддае сваю перавагу, а дакладна - архітэктурнаму пейзажу. У шматлікіх вандроўках па краінах Еўропы ён з пратакольнай дакладнасцю пераносіць на паперу відарысы помнікаў архітэктуры. Орда з планшэтам, алоўкам і фарбамі аб'ездзіў Англію, Шатландыю, Галандыю, Партугалію, Іспанію, Скандынавію, Алжыр - здзейсніў 13 падарожжаў, пасля якіх засталіся сотні цудоўных малюнкаў. Для сваёй творчасці Н. Орда выбраў тэхніку алоўкавага малюнка, падмаляванага акварэллю, гуашшу ці сепіяй, якой дасканалы валодаў. Менавіта гэтая тэхніка малявання дазваляла аператыўна і найбольш дакладна адлюстравіць натурны архітэктурны краявід ва ўмовах падарожжа. Краязнаўцам быў выбраны адзіны фармат паперы (даўжыня каля 30 см), наклеенай на планшэтку. Прыгажосць чужых краёў захапляла Напалеона Орду, але не магла зменшыць яго любоў да Радзімы. Сум па ёй з кожным годам нарастаў.

1 вядучы: У 1843 г. Напалеон Орда ўзяў шлюб з французжанкай Ірэнай Бугле. Нягледзячы на спрыяльную для жыцця і творчасці атмасферу найцудоўнейшага з гарадоў свету, Орда сумаваў па родных мясцінах і, як толькі ў 1856 г. расейскі імператар абвясціў эмігрантам амністыю, вярнуўся ў Варацэвічы, пакінуўшы ў Парыжы жонку і сына Вітольда. Перад вяртаннем Орда мусіў даць клятву на вернасць імператару. На радзіме яго чакалі цяжкія выпрабаванні. Маёнтка быў канфіскаваны: пасля паўстання 1830–1831 гг. улады ўзнялі пытанне аб "отобрании имения у преступника II разряда".

2 вядучы: На базе маёнтка ўлады зрабілі тры фермы, і Гродзенская палата дзяржаўнай маёмасці дазволіла Напалеону Орду ўзяць іх у арэнду. Ён планаваў арганізаваць даволі цікавую гаспадарку: *"...я прыняўся за ўлучшэнне хозяйства, для чего переделал и перестроил в тех фермах все экономические строения, закупил молотильные машины и прочие земледельческие орудия; для осушения полей и болот выкопал рвов до 4656 саженой и для унавоживания полей содержу скота 670 штук и овец испанских 1000 штук. Это все сделано мною без содержания казны"*.

Гэта было апошняе, што ўдалося зрабіць у маёнтку.

1 вядучы: У 1863 г. зноў выбухнула паўстанне. Дакладна невядома, ці браў Орда ў ім ўдзел, але яго абвінавацілі ў садзейнічанні арганізацыі паўстання (накіраванні сялянаў у "шайку мяцежнікаў"), незаконным хаванні зброі і папераў "абуральнага зместу". У 1866 г. улады арыштавалі 60-гадовага Орду, зняволіўшы яго ў кобрынскай турме. Да абвінавачвання далучылі нават тое, што сын Орды Вітольд-Эдуард-Генрых служыў у французскай арміі (згадаем, што ён быў грамадзянінам Францыі і ніяк не мог парушыць воінскіх законаў Расіі). У 1867 г. ваенна-палявы суд прыгаварыў Орду да высылкі ў аддаленыя губерні Расіі. Жонка Орды Ірэна пісала розныя прашэнні. Справа дайшла да ўмяшальніцтва пасла Францыі. Вырак перагледзелі і скасавалі. 30 мая 1867 г. Напалеон Орда даў падпіску, што будзе бязвыезна жыць у сваякоў у маёнтку Моладава Кобрынскага павета (яго сястра Гартэнзія Скірмунт выйшла замуж за ўладальніка гэтай сядзібы). Маёнтак у Варацэвічах быў страчаны назаўсёды. Яго выява засталася толькі ў малюнках гаспадара, а апісанне – у інвентарах і судовых справах...

2 вядучы: Нечакана Н. Орда атрымаў запрашэнне ад адстаўнога генерала Адама Ржавускага навучаць яго сына музыцы і маляванню. Напалеон пасяліўся ў Чуднове, маёнтку Ржавускіх, якія славіліся сваёй любоўю да літаратуры і мастацтва. У іх доме напрыканцы 1840-ых гадоў жыў Ян Баршчэўскі, аўтар славутага твора "Шляхціц Завальня, або Беларусь у фантастычных апавяданнях". Дачка Ржавускага была жонкай Бальзака. Атмасфера пакланення музам, якая панавала ў доме Ржавускіх, спрыяла росквіту талентаў Напалеона Орды. Магчыма, у Чуднове і нарадзілася ў яго ідэя стварыць мастацкую энцыклапедыю гістарычных мясцін, увекавечыць алоўкам "старыя руіны замкаў і выдатныя рэзідэнцыі, што сведчаць аб прыгажосці і цывілізацыі краю". З юнацкім запалам Орда прымаецца за ажыццяўленне сваёй задумы. Духоўную падтрымку яму аказаў вядомы польскі пісьменнік і гісторык Юзаф Ігнацій Крашэўскі.

1 вядучы: Больш як дзесяць гадоў, да самай смерці, Напалеон Орда прысвяціў ажыццяўленню сваёй задумы. Немагчыма падлічыць тыя вёрсты, што ён праехаў і прайшоў з планшэтам па дарогах Беларусі, Літвы, Польшчы, Украіны. Першыя эскізы ён рабіў яшчэ ў Еўропе. Графічныя аркушы мастака часта называюць літаграфіямі ці акварэлямі, але арыгіналы яго твораў выкананы кітайскай тушшу і спалучаюць пяшчотныя нюансы манахромнай адмыўкі з сухім графічным малюнкам пяром, што надае творам вытанчанасць і адначасова дакументальнасць. Пяро заўсёды было з мастаком, таму што часта замяняла пэндзаль, і Орда хаваў яго ў капялюш

(гэта дэталёва перададзена ў помніку мастаку скульптара Ігара Голубева – ён стаіць у Іванаве). Скрупулёзна-дасканалыя творы Орды сёння сталі каштоўнай навуковай крыніцай для гісторыкаў архітэктуры і рэстаўратараў, таму што большасці з адлюстраванага ўжо не існуе.

2 вядучы: Мастак сістэматызаваў свае творы. Кожнай губерні прызначалася асобная папка. Лепшыя малюнкi Орды друкаваліся ў папулярных польскіх часопісах пад спецыяльнай рубрыкай "З папкі Напалеона Орды", што спрыяла шырокай вядомасці іх аўтара. Магчыма, апошня акалічнасць падштурхнула яго да выпуску сваіх малюнкаў-літаграфій асобнымі серыямі. У 1873 годзе ў Варшаве выходзіць першая серыя - "Альбом гістарычных краявідаў Польшчы". Літаграфіі з малюнкаў зрабіў Алаіз Місуровіч на Варшаўскім літаграфічным камбінаце Максіміліяна Фаянса. Выданне Орда ажыццявіў за свой кошт. На вокладцы ён змясціў літаграфію з відарысам родных Варацэвічаў і зрабіў надпіс: "Уласнасць роду Ордаў на працягу 300 гадоў да 1831 года - незабыўная і дарагая для аўтара Радзіма". Вяртанне да малой радзімы стала для яго адкрыццём Айчыны, якую ён адкрываў і для іншых.

1 вядучы: Альбом выйшаў значным накладам і карыстаўся добрым попытам. Юзаф Крашэўскі пісаў: "Гэтыя пейзажы - адзіны збор такога роду. Не ведаю чалавека, якому ўдалося зрабіць нешта падобнае. Мы атрымлівалі асалоду, разглядаючы іх і ўспамінаючы розныя мясціны. Дзякую Вам за гэтую выдатную працу. Калі альбом яшчэ папоўніцца, як Вы абяцаеце, то шчасліва завершыцца яшчэ адна велізарная праца, якая многіх спакушала, але якую ніхто не змог выканаць". На вырочаныя грошы Напалеон Орда выдае наступны альбом. Усяго было надрукавана восем альбомаў, у якіх было змешчана 260 малюнкаў-літаграфій.

2 вядучы: На яго малюнках ажывае гістарычна-паэтычны вобраз не толькі Беларусі, алеж і Літвы, Украіны, Польшчы. Серыя малюнкаў Н. Орды з'яўляецца абагульненай ілюстрацыяй беларускай вёскі сярэдзіны XIX ст., на якой народнае драўлянае дойлідства перададзена мастаком з вялікай трапнасцю і захаваннем нацыянальнага каларыту. Перад намі паўстаюць маляўніча раскінутыя ўздоўж рэк і азёр беларускія паселішчы з хатамі, накрытымі саламянымі страхамі, з драўлянымі храмамі і званіцамі, млынамі і ветракамі, калодзежамі-жураўлямі і іншымі вясковымі збудаваннямі. Таксама Орда рабіў замалёўкі мясцін, звязаных з жыццём вядомых людзей, і архітэктурных помнікаў. Толькі на Беларусі таленавіты мастак з натуры

зрабіў больш як 200 архітэктурных замалёвак. Сярод іх вылучаюцца віды гарадоў Гродна, Віцебска, Магілёва, Полацка, Нясвіжа, Пінска, Навагрудка. Шмат хрысціянскіх святыняў: Сафійскі сабор і Спаса-Еўфрасіннеўская царква ў Полацку, Барысаглебскія цэрквы ў Наваградку і Гродне і многія іншыя. Як адзначаюць даследчыкі, у выявах палацава-замкавых пабудов, якія звязаны з паркамі, рэчкамі і прудамі, ёсць нешта таямнічае і рамантычнае. Такімі былі эстэтычныя погляды мастака, звязаныя з надзеямі на будучае. Апошнія гады жыцця Напалеон Орда падарожнічаў па Галіччыне, Келецкіх, Сувалкскіх і Варшаўскіх землях, працягваў шмат маляваць. Даследчыкі лічаць, што мастацкая скарбніца Напалеона Орды налічвае больш за 2000 малюнкаў, да нашага часу дайшло больш за 1000. Арыгіналы іх захоўваюцца ў Нацыянальным музеі ў Кракаве (большая частка), у Нацыянальным музеі ў Варшаве, альбом акварэляў - у бібліятэцы імя В. Стафаніка ў Львове, адзін з альбомаў літаграфій з малюнкаў Напалеона Орды - у Валынскім краязнаўчым музеі. У Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі таксама ёсць вялікая калекцыя літаграфій з малюнкаў Орды.

(Гучыць запіс нацюрна Напалеона Орды. Музыка наступова сціхае)

Івядучы: Прыродны дар Напалеона Орды быў шматгранным. Акрамя мастацкіх здольнасцей, ён валодаў і вялікімі музычнымі талентамі. У спадчыне кампазітара Напалеона Орды налічваецца больш як 20 паланэзаў, мноства мазурак, вальсаў, нацюрнаў, полек, серэнадаў; ёсць таксама песні і нават "Меса" (згадаем, што род Ордаў спачатку вызнаваў праваслаўную веру, а потым стаў уніяцкім). Лепшыя музычныя творы кампазітара, асабліва паланэзы, вылучаюцца багаццем фактуры, віртуозным стылем, мелодычнасцю. Орда быў не толькі цудоўным мастаком, музыкантам, кампазітарам, але і педагогам. Ён - аўтар "Граматыкі польскай мовы" для французаў, якая выйшла ў 1856 годзе ў Парыжы, а потым - у 1858 і 1874 гадах - у Варшаве. Вынікам шматгадовай працы стала "Граматыка музыкі, ці тэарэтычны і практычны дапаможнік па гармоніі і мелодыі з кароткім дадаткам пра фугу, кантрапункт і аркестравыя інструменты", якая ўбачыла свет у 1873 годзе ў Варшаве. Гэта кніга была значным падручнікам па тэорыі музыкі. Выданне рэцэнзаваў Станіслаў Манюшка, які пісаў: "З асалодай чытаў я працу пра гармонію, выкладанне якой мне здаецца найбольш поўным і даступным для разумення <...> сканфужаны дабрынёй Н.Орды, які прысвяціў мне такую дастойную кніжку".

2 вядучы: ...Мастацтва, безумоўна, дапамагала яму супрацьстаяць адчаю і безвыходнасці. Зямля, якую ён нястомна мерыў сваімі нагамі, і неба, пад якім ён так любіў маляваць, напаўнялі яго сілай і верай. Ён пакінуў нам сваю Беларусь – велічную і рамантычную, абароненую касцёламі, цэрквамі, вежамі, крэпасцямі, замкамі. І сёння, гледзячы на тое, якой яна была, мы думаем пра тое, якой яна яшчэ можа быць.

2 вядучы. Памёр Напалеон Орда 26 красавіка 1883 г. у Варшаве, дзе ён знаходзіўся па справе выдання свайго альбома, але, згодна з завяшчаннем, быў пахаваны ў Янаве (цяпер Іванава Брэсцкай вобласці) у родавым склепе.

...Напалеон!

Тваё імя Ніхто ніколі не забудзе

Яго ўслаўляць заўсёды будзе

Твая Радзіма і зямля.

Анатоль Крэйдзіч

Павінен быў прайсці час даўжынёй амаль у два стагоддзі, каб на радзіме ўспомнілі і прызналі сусветна вядомага кампазітара, пісьменніка, мастака, чые малюнкi ўпрыгожваюць турыстычныя даведнікі і, як адзінае сведчанне, даюць уяўленне аб палацах, замках, храмах Еўропы, больш паловы якіх сёння няма. Яны разбураны і захаваліся толькі на палотнах Напалеона Орды - бяспэчнай і адзінай крыніцы для рэстаўрацыйных работ, музейфікацыі мясцін, звязаных са славымі людзьмі мінулага.

1 вядучы: Да 200-х угодкаў вялікага земляка ў 2007 годзе ў нашай краіне адбыліся дзесяткі культурных мерапрыемстваў. Так, у Мінску прайшла міжнародная канферэнцыя з удзелам вучоных розных краін і прадстаўнікоў дыпламатычных корпусаў. У Парыжы на доме, дзе жыў Напалеон Орда, была адкрыта мемарыяльная дошка. Нацыянальная бібліятэка Рэспублікі Беларусь выпусціла мультымедычны дыск з літаграфіямі мастака. Выдавецтвам "Беларусь" выдадзены камплект паштовак і альбом твораў Напалеона Орды з фондаў Нацыянальнай бібліятэкі. Нацыянальны банк Рэспублікі Беларусь выпусціў юбілейныя сярэбраныя і меднанікелевыя манеты, а Міністэрства сувязі і інфарматызацыі - паштовую марку і канверт, спецгашэнне якіх было арганізавана ў дзень святкавання юбілею Н.Орды на Іванаўшчыне. Нават ЮНЭСКО унесла гэтую дату ў свой спіс ўшанаванняў за 2007 год.

2 вядучы: Зараз імя Напалеона Орды носяць вуліцы у Мінску, Брэсце і Гродна. Адна з работ мастака - выява Нясвіжскага замка Радзівілаў - была змешчана на адной з грашовых купюр Рэспублікі Беларусь. У 1997 годзе ў

Іванаве яму ўсталяваны помнік, які стварыў таленавіты скульптар Ігар Голубеў. А 27 красавіка 2016 года адбылося ўрачыстае адкрыццё музея Напалеона Орды ў Варацэвічах. Знаходзіцца ён ў новым будынку, які быў пабудаваны па праграме трансгранічнага супрацоўніцтва паміж Беларуссю, Украінай і Польшчай. 5 выставачных залаў змяшчаюць больш за 3 тысячы экспанатаў - рэчаў, звязаных з жыццём і творчасцю славутага зямляка. *(Мы вам прапануем паглядзець невялічкі ролік, прысвечаны гэтаму музею)*

1 вядучы: Жыццё і творчая дзейнасць Напалеона Орды - яскравая старонка гісторыі нацыянальнай культуры. Сціпласць і бескарыслінасць, разнастайнасць высакародных інтарэсаў, незвычайная шматгранная таленавітасць, няспынная цікавасць да лёсу роднага краю — усё гэта якасці чалавечай постаці буйнога асветніка і мысліцеля Беларусі XIX ст.

2 вядучы: 2017-ы год толькі пачаўся. Напэўна, юбілейныя ўрачыстасці, прысвечаныя Напалеону Ордзе, пройдуць не толькі на яго малай Радзіме, але і па ўсёй рэспубліцы. І не застанецца ні воднаго беларуса, які б не ведаў аб жыццёвым шляху, аб выдатных творах нашага слыннага суайчынніка, які насіў такое гордае, такое гучнае імя - Напалеон Орда. *(Гучыць музыка. Паланэз “Паўночная зорка”)*